

**«ЗАТВЕРДЖУЮ»**  
**Директор Чорноморського**  
**біосферного заповідника**  
**\_\_\_\_\_ А.П. Юрченко**  
**«\_\_» \_\_\_\_\_ 2019 р.**

**ІНФОРМАЦІЯ**  
**ПРО ЕКОЛОГІЧНУ ОСВІТНЬО-ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**  
**ЧОРНОМОРСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА**  
**НАН УКРАЇНИ В 2019 РОЦІ**

**м. Гола Пристань**

## **1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи.**

*1.1. Наявність структурного підрозділу з екологічної освітньо-виховної роботи та його склад (штатні одиниці). Відповідальний працівник за організацію екологічної освітньо-виховної роботи установи.*

В Чорноморському біосферному заповіднику існує відділ еколого-просвітньої роботи у складі 3 штатних одиниць. Відповідальний працівник за організацію екологічної освітньо-виховної роботи – завідувача відділом Бахтіарова Л.І.

*1.2. Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування:*

В заповіднику існує Еколого-освітній центр з музейною експозицією, що налічує 403 експонати, 6 шаф-вітрин, 7 діорам, 10 вітрин, 12 біогруп, демонстраційні вітрини у вигляді 40 скляних кубів та 23 пластикових шарів, 25 настінних вітрин, живописних планшетів та фотографій. В 2019 році музейна експозиція еколого-освітнього центру заповідника поповнилася виготовленою з використанням природних матеріалів біогрупою «Годівничка» та рештками викопної тварини з території Голопристанського району. Протягом року проводилося обслуговування наявних експонатів вдосконалення інтер'єру експозиції.

За рік музейну експозицію еколого-освітнього центру відвідали 2139 чол., з них 38 чол. – діти дошкільного віку, 1750 чол. - школярі, 61 чол. – студенти вищих навчальних закладів України, 40 чол. – керівники команд LVI Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізики, 25 чол. – вчителі біології Херсонської області, 22 чол. – представники районних осередків УТМР Херсонської області, 6 чол. – закордонні відвідувачі, 7 чол. - науковці, 25 чол. - туристи з різних куточків України, 7 чол. – представники туристичних фірм України, 20 чол. – депутати Дніпровського району міста Херсон, 138 чол. – місцеві жителі та відпочиваючі санаторію «Гопри» і рекреаційної зони «Залізний Порт».

В еколого-освітньому центрі для відвідувачів проводяться екскурсії музейною експозицією, семінари, круглі столи, читаються лекції, демонструються науково-популярні фільми про заповідник, проводяться презентації та природоохоронні акції. Демонстраційний зал ЕОЦ обладнаний мультимедійним пристроєм та переносним екраном.

В заповіднику існує наукова бібліотека, яка налічує 3412 екземпляри та 471 видання в електронному вигляді. За 2019 рік бібліотека поповнилася 61 примірником книжок з видавництва «Наукова думка», ВД «Академперіодика», «Просвіта», «Логос», «АстроПринт», «Фенікс», «НашФормат», «Айлант», «Глобус» та 266 електронними виданнями. Підтримуються зв'язки з Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського (відділ комплексного формування бібліотечних фондів), з бібліотеками установ НАН України (в 2019 році отримали 3 томи Збірника праць зоологічного музею від бібліотеки ННПМ), бібліотеками краєзнавчих та природничих музеїв, обласними, районними та шкільними бібліотеками (обмін виданнями, проведення заходів екологічного спрямування).

В 2019 році від установ ПЗФ України та ближнього зарубіжжя отримали 8 видань про проблеми, охорону та збереження видів на заповідних територіях.

В заповіднику існують наукові фонди, є фототека, слайдотека, відеотека. Проводиться розповсюдження буклетів, плакатів, фотоальбомів про заповідник. На електронних носіях є 2 науково-популярні фільми про заповідник «Пташине щастя» та «Чорноморський біосферний заповідник», 2 невеликих відеоматеріали «Птахи острова Смалений» та «Тендрівська коса», 2 відеоматеріали «Природні комплекси Чорноморського біосферного заповідника», зняті за допомогою квадрокоптера, 3 широкоформатних науково-популярних фільми та 80 презентацій. Електронна фототека налічує 6500 фотографій. Для проведення екологічної освітньо-виховної діяльності існують науково-популярні видання: 60 кольорових фотоальбомів, 25 книг «ЧБЗ. Перлина Північного Причорномор'я», 2349 буклети, 800 невеликих

фотоальбомів минулих років, 1115 плакатів, 575 значків із зображенням видів Червоної книги України.

На території заповідника мережа обладнаних екскурсійних маршрутів та екологічних стежок відсутня. Розроблені в Проекті організації території заповідника екологічні стежки «До залишків Геродотової Гілеї», «Скарби приморського краю», «Узбережжям Тендрівської затоки», «До Кінських островів» в охоронних зонах заповідника. Є кілька розроблених традиційних екскурсійних маршрутів на прилеглій території «Микільське поселення змій», «На правобережжя Дніпра», «Причорноморськими степами».

Протягом 2019 року проведені 4 екскурсії: 1 - екологічною стежкою «До залишків Геродотової гілеї» в охоронній зоні Солонозерної ділянки для керівників юннатських гуртків шкіл Голопристанського району, 1 – узбережжям Чорного моря в охоронній зоні Потіївської ділянки для учнів Великокардашинської ЗОШ, 1 – узбережжям Тендрівської коси для магістрантів Херсонського державного університету, 1 – для закордонних туристів містом Гола Пристань..

### *1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування.*

Для здійснення еколого-просвітницької роботи в еколого-освітньому центрі є переносний екофотостенд. Крім того, під час виїзних заходів використовується ноутбук, мультимедійний пристрій та переносний екран.

Для інформування місцевих жителів навколо заповідних та охоронних зон існує 154 аншлаги та інформаційні щити.

В адмінбудівлі заповідника розміщений інформаційний щит-емблема. Підготовлені та виготовлені плакати «Сторінки історії Чорноморського заповідника» та «Сертифікат ЮНЕСКО»

### *1.4. Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи.*

В 2019 році екологічна освітньо-виховна робота заповідника здійснювалася відповідно до затвердженого директором «Плану заходів з екологічної

освітньо-виховної роботи Чорноморського біосферного заповідника НАН України на 2019 рік».

03.12.2019 р. на засіданні науково-технічної ради (протокол № 9 від 03.12.2019 р.) розглянутий і затверджений План заходів з екологічної освітньо-виховної роботи заповідника на 2020 рік.

## **2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота установи.**

*2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах:*

2.1.1. Відзначення Всесвітнього дня водно-болотних угідь:

- Розроблені та зареєстровані на сайті [www.worldwetlandsday.org](http://www.worldwetlandsday.org) заходи відповідно до затвердженої постійним комітетом Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя теми 2019 року «Водно-болотні угіддя та зміна клімату» і розміщені матеріали про їх проведення;

- 01.02.2019 р. проведений виїзний семінар-практикум «Водно-болотні угіддя заповідника та їх вплив на клімат регіону» з керівниками юннатських гуртків шкіл району - 11 осіб;

- районним школам надані матеріали про водно-болотні угіддя заповідника і регіону.

2.1.2. 15.03.2019 р. проведена акція «Чисте узбережжя» з учнями Великокардашинської ЗОШ на заповідному узбережжі (збір та сортування викинутого морем сміття та вивезення на сміттєзвалище) – 18 осіб.

2.1.3. 15.05.2019 р. – спільний захід співробітників заповідника та школярів Залізнопортівської ЗОШ на узбережжі Чорного моря в охоронній зоні ЧБЗ (збір, сортування та вивезення сміття, залишеного відпочивальниками з минулого сезону) – 28 осіб.

2.1.4. 14-16.05.2019 р. – співробітники заповідника приймали участь в організації, проведенні та оцінюванні учасників Всеукраїнського екологічного хакатону X Reality ecological NACK-2019 «Технологічні рішення в органічному сільському господарстві» - 50 учнів з усіх регіонів України.

2.1.5. 29.05.2019 р. в еколого-освітньому центрі заповідника відбулася благодійна акція для пацієнтів комунального закладу Херсонської обласної ради «Голопристанський геріатричний пансіонат». Була проведена тематична екскурсія музейною експозицією, бесіда про минуле заповідника, сучасний стан природних комплексів та перспективи на майбутнє. Кожен відвідувач отримав науково-популярні та рекламні видання про заповідник – 17 осіб..

2.1.6. 19.06.2019 р. проведена виїзна зустріч з вихованцями літнього табору Залізнопортівської ЗОШ. Співробітники заповідника розповіли дітям про унікальні території заповідника, одна з ділянок якого знаходиться поблизу їхнього села, про завдання, які вирішують працівники заповідника, про те, за якими напрямками здійснюється робота.

З цікавістю діти подивилися науково-популярний фільм «Чорноморський біосферний заповідник», матеріали про найбільш поширених павуків регіону та про каракурта. В школу передані плакати, альбоми, буклети та інші матеріали про заповідник – 38 осіб.

2.1.7. 24.07.2019 р. проведена акція по розповсюдженню кольорових листівок в рекреаційній зоні «Залізний Порт». В листівках, підготовлених співробітниками заповідника, зверталася увага на режим та існуючі фактори біонебезпеки на території розташованої поряд з рекреаційною зоною заповідної ділянки ЧБЗ. Листівки розміщувалися в багатолюдних місцях, закладах харчування, медпунктах, рятувальних станціях, на стендах і щитах об'яв на набережній. Всього розміщено 100 листівок. Під час акції велася роз'яснювальна робота серед відпочивальників.

2.1.8. 22.10 – 30.10.2019 р. спільно з міським відділом освіти проведена підготовка до проведення низки заходів щодо святкування Міжнародного дня Чорного моря у школах міста, в школи надані методичні та наочні матеріали – плакатів, буклетів, значків для школярів - учасників заходів.

2.1.9. 25.10. 2019 р. спільно з КУ «Голопристанський районний методичний кабінет» Голопристанської районної ради на базі дошкільного навчального закладу «Віночок» Великокардашинської сільської ради

проведений районний навчально- просвітницький семінар з екології за участю педагогів дошкільників та представників відділу еколого-просвітницької роботи ЧБЗ. Тема заходу «Від екології природи – до екології душі» - 30 осіб.

## *2.2. Співпраця з підприємствами, установами, організаціями:*

Співпраця з різними установами та організаціями - один з пріоритетних напрямків практичної екологічної освітньо-виховної діяльності заповідника. Це - органи місцевого самоврядування, освітянські заклади (від дитячих дошкільних до вищих навчальних та позашкільних), підприємства, медичні заклади, санаторії та пансіонати, установи ПЗФ України та ближнього зарубіжжя, громадські організації тощо.

### *2.2.1. Органи місцевого самоврядування:*

- Участь в нараді Голопристанської райдержадміністрації з питань формування туристичного шляху «Соляна дорога»;
- Участь в Стратегічній сесії Херсонської ОДА «Впровадження окремих міжнародних та підвищення якості послуг у сфері туризму-2019»
- Участь у заході Департаменту туризму і курортів обласної державної адміністрації «Соціологія туризму. Хто наші гості?»
- Щомісячна інформація в Департамент туризму і курортів Херсонської ОДА та в Голопристанську РДА про заплановані та проведені заходи, кількість відвідувачів ЕОЦ, екскурсій;
- Інформація для відділу інвестицій і туризму Голопристанської РДА про проблеми з розвитком туризму в регіоні;-
- Участь у нарадах з питань розвитку туристичного потенціалу міста та святкових заходах Голопристанської міської ради;
- Звернення до Новофедорівської сільради та акція по розповсюдженню листівок в рекреаційній зоні «Залізний Порт»

### *2.2.2. Заклади освіти та культури:*

- в рамках діючої угоди про співпрацю і партнерство з КЗ» Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради

організовані зустрічі з юннатами та екскурсії музейною експозицією еколого-освітнього центру;

- в рамках діючої угоди про спільну діяльність і партнерство з КЗ «Мала академія наук» учнівської молоді Херсонської обласної ради співробітники заповідника постійно надають консультації під час проведення дослідницьких робіт учнями шкіл області. В 2019 році науковець заповідника здійснювала керівництво дослідницькою роботою учениці гімназії м. Гола Пристань – «Сучасний стан парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва санаторію «Гопри». Завершена та отримала друге місце на обласному конкурсі дослідницьких робіт МАН робота, виконана під керівництвом науковця заповідника «Дослідження популяції рідкісного виду рослин рястки Буше на ділянці «Волижин ліс» Чорноморського біосферного заповідника Національної академії наук України»;

- активно співпрацює відділ ЕПР з районним Центром позашкільної освіти – організовані та проведені природоохоронні акції, семінар, підсумкова районна конференція гуртків еколого-натуралістичного спрямування;

- спільно з відділом освіти, молоді та спорту виконавчого комітету Голопристанської міської ради організуються та проводяться екологічні освітньо-виховні заходи в школах міста Гола Пристань, семінари та тематичні зустрічі з освітянами;

- з методистами з питань дошкільної освіти КУ «Голопристанський районний методичний кабінет» розробляються рекомендації з екологічного виховання для ДДЗ району. В 2019 році в ДДЗ району передані буклети та плакати «Отруйні види півдня Херсонщини»;

- надавалася безкоштовна допомога для оформлення природничих кабінетів ДДЗ району та поповнення бібліотек шкіл району та області. В 2019 році передано 13 книг «ЧБЗ. Перлина Північного Причорномор'я», 4 фотоальбоми-книги, 70 альбомів різних, 420 буклетів, 282 плакати, 542 значки, 30 настінних календарів;



- в рамках договору про співробітництво у галузях наукової, еколого-освітньої та навчальної роботи з Херсонським обласним краєзнавчим музеєм зав. відділу приймала участь в презентації першого роботизованого багатомовного аудіогіда в Музеї природи, де мала короткий виступ «Трансформація традиційних форм музейної роботи в сучасних умовах»;

- Співробітництво з Державним природознавчим музеєм НАН України в 2019 році стосувалося надання інформації про екосистемні послуги заповідника та обговорення досвіду проведення оцінок екосистемних послуг природоохоронних територій.

- багаторічна співпраця поєднує заповідник з Національним науково-природничий музей НАН України. В 2019 році це участь в Міжнародній конференції, що проходила в ННПМ, надання фрагментів викопної тварини з території Голопристанщини до відділу палеонтології ННПМ, обмін виданнями тощо.

#### 2.2.3. Медичні заклади:

- В комунальне підприємство «Голопристанський центр первинної медико-санітарної допомоги» Голопристанської районної ради передані 23 плакати «Отруйні тварини півдня Херсонщини» для розміщення в структурних підрозділах (амбулаторіях, ФАПх) на інформаційних стендах для ознайомлення населення з існуючими загрозами;

- В 2019 році продовжувалась традиційна співпраця з комунальним закладом Херсонської обласної ради «Голопристанський геріатричний пансіонат», оскільки діяльність еколого-освітнього центру заповідника спрямована на різні вікові групи відвідувачів. З особливою увагою працюємо з ветеранами війни та праці, з людьми з особливими потребами. Це і щорічні зустрічі з пацієнтами пансіонату, тематичні екскурсії, поповнення бібліотеки комунального закладу науково-популярними виданнями заповідника.

#### 2.2.4. Туристичні фірми:

- В рамках угод про співпрацю з туристичними фірмами м. Херсона «Ната-Тур» і «МегаТур» протягом 2019 року учні шкіл м. Херсона в кількості 959 осіб відвідали еколого-освітній центр заповідника.

- Протягом року обговорювалися перспективи співробітництва з туристичними фірмами «Tourist.travel», «Ю-Тур», «АГоОВ» та представниками Всеукраїнського туристичного проекту «FindWay».

#### 2.2.5. Громадські організації:

- ГО «Агенція регіонального розвитку Таврійського об'єднання територіальних громад» - в рамках Меморандуму про співпрацю по проекту «Туристичний кластер «Соляна дорога» участь в нарадах, надання матеріалів для створення буклету тощо.

- Київський еколого-культурний центр – надання інформації на запити, отримання друкованої продукції від КЕКЦ.

- Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» - співробітники заповідника приймали участь в нараді, організованій та проведеній на базі Херсонського державного університету «Збереження китоподібних Чорного і Азовського морів: створення та розширення морських природоохоронних територій, внесення змін до правил рибальства та навігації». На нараді представники профільних наукових установ, спеціалісти установ ПЗФ, департаменту екології та природних ресурсів, Державної екологічної інспекції, Державного агентства рибного господарства в Херсонській області та громадськість обговорювали проблемні питання збереження китоподібних в регіоні.

Співробітники заповідника підтримали реформу екологічного контролю, ініційовану ГО «Екологія-Право-Людина».

- Районні осередки Українського товариства мисливців та рибалок, основними завданнями яких відповідно до їх статутів є виховання у членів Товариства почуття любові і дбайливого ставлення до природи, високої відповідальності за приналежність до Товариства, роз'яснення серед членів

Товариства і місцевого населення ролі сучасного мисливського господарства в справі збереження диких тварин та середовища їх існування тощо. Тому співробітники заповідника постійно запрошують членів товариства на зустрічі, семінари, навчання.

В 2019 році в кожному районний осередок УТМР Херсонської області були передані інформаційні матеріали про рідкісні і зникаючі види тварин, про отруйні види тварин півдня Херсонщини.

### **3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність**

*3.1. Інформація про веб-портал установи в інтернет-мережі (коли засновано, адреса, розділи тощо), організацію інтернет-розсилки новин та обговорення екологічних проблем на форумах (кількість відвідувачів)*

Офіційний веб-сайт Чорноморського біосферного заповідника НАН України заснований в 2010 році. Адрес сайту [www.bsbr.org.ua](http://www.bsbr.org.ua). Розділи: Головна, Структура, Публікації, Галерея, Новини, Послуги, Посилання, Держзакупівлі, Контакти, Про заповідник (Загальна інформація, Території, Наукова діяльність, Правила проведення наукових досліджень на території заповідника сторонніми установами).

Протягом року на веб-сайті заповідника розміщувалася інформація про найголовніші події і проведені заходи в заповіднику, оприлюднювалася інформація щодо змін в наказах про платні послуги, що надаються заповідником, про роботу державної служби охорони заповідника, про проведені акції та масові еколого-освітні заходи.

За 2019 рік сайт відвідали 7,6 тис. чол.

*3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аніклаги тощо (назви, тираж, видання, для яких категорій населення призначено).*

#### **3.2.1. Науково-популярні статті:**

- Бахтіарова Л. Використання форм і методів музейної педагогіки в еколого-освітньому центрі Чорноморського заповідника / Природнича музеологія. Випуск 5: Природничі музеї в Україні: становлення та перспективи роз-

витку. За редакцією І. Загороднюка. Національна академія наук України; Національний науково-природничий музей. Київ, 2019. – с. 267-268.

- Бахтіарова Л. Слово про Вчителя. – Грунтознавчо-географічна наука і практика – традиції та сьогодення: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю від народження д.с.-г.н., проф.І.М. Гоголева (м. Одеса, 12-13 вересня 2019 року) / [відп. ред. проф. Є.Красеха і доц. Я. Біланчин]. – Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2019. – с. 46 - 52.

- Бахтіарова Л. Шляхи залучення молоді до природоохоронної діяльності в Чорноморському біосферному заповіднику// Праці науково-технічної конференції (с. Урзуф, 16-18 жовтня 2019 року) / Серія «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 13 – Слов'янськ: Видавництво «Друкарський двір», 2019. – С. 273-275.

3.2.2. Виготовлені буклети, плакати, календарі, демонстраційні видання:

- буклет «Чорноморський біосферний заповідник НАН України» - 1000 екз.;

- буклет «Еколого-освітній центр Чорноморського біосферного заповідника» - 1000 екз.;

- плакат «Отруйні види тварин півдня Херсонщини» - 1000 екз.

- настінний календар «Чебрець дніпровський – ендемічний вид Нижньодніпровських арен» - 100 екз.;

- календарик «Квакша звичайна» - 1000 екз.;

- ілюстративний кольоровий альбом «Каракурт. *Latrodectus tredecimguttatus* (Rossi, 1790)» - 10 екз.;

- ілюстративний кольоровий альбом «Найбільш поширені павуки (Araneae) Чорноморського біосферного заповідника» - 10 екз.;

- плакат «Сторінки історії Чорноморського заповідника» - 2 екз.;

- плакат «Сертифікат ЮНЕСКО, виданий Чорноморському біосферному заповіднику» - 2 екз.

*3.3. Інформація про власні видання (газети та журнали), їх основну тематику.*

Власних видань заповідник не має.

*3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні (назва студії, хто з працівників брав участь у підготовці), опублікованих статей та інформаційних повідомлень.*

3.4.1. Програми та сюжети на радіо і телебаченні:

- «Медузи Чорноморського басейну». Телепрограма ТРК «Скіфія» за участю гідробіолога заповідника;

- «Змії Херсонщини» радіопрограма ТРК «Скіфія» - коментарі теріолога заповідника

3.4. 2. Публікації в засобах масової інформації:

- «Ознайомились з найцікавішим куточком заповідної Європи». Газета «Голопристанський вісник» № 6 (101775) від 07.02.19.

- «Стараннями учнівської молоді узбережжя стало чистим». Газета «Голопристанський вісник» № 12 (101781) від 21.03.19.

- «Унікальна знахідка». Газета «Голопристанський вісник» № 20 (101789) від 16.05.19.

- «Морське узбережжя є народним багатством, його треба зберігати». Газета «Голопристанський вісник» № 21 (101790) від 23.05.19.

- «Павуки нашої місцевості: міфи та реальність». Газета «Голопристанський вісник» № 22 (101791) від 30.05.19.

- «Підсумкова юннатська конференція в Чорноморському заповіднику». Газета «Голопристанський вісник» № 23 (101792) від 06.06.19.

- «Захід в заповіднику: необхідний, корисний, інформативний». Газета «Голопристанський вісник» № 24 (101793) від 13.06.19.

- «Висаджування відпочивальників у заповідній зоні – протизаконне». Газета «Голопристанський вісник» №30 (101799) від 25.07.19.

- «Літописці природи». Стаття В. Колодяжного в газеті «Україна молода» від 06.08.19 за матеріалами інтерв'ю з науковцями заповідника.

- інформація науковця заповідника газеті «Новий день» про вужа водяного від 17.04.19

*3.5. Тематика лекцій та бесід, контингент слухачів, найменування установи/підприємства/організації, де прочитано лекцію, проведено бесіду.*

- Лекція для студентів-зоологів II курсу факультету біології, географії та екології Херсонського державного університету «Хребетні тварини ЧБЗ» в ЕОЦ в рамках учбової практики - 19 осіб

- Лекція для студентів-географів I курсу факультету біології, географії та екології Херсонського державного університету «ЧБЗ в системі природоохоронних територій України» в ЕОЦ в рамках практики – 18 осіб.

- Лекція для студентів-географів III курсу природничо-географічного факультету Центрально-Українського університету імені Володимира Винниченка «ЧБЗ в системі природоохоронних територій України» в ЕОЦ в рамках учбової практики – 16 осіб.

- бесіда з пацієнтами геріатричного пансіонату бесіда про минуле заповідника, сучасний стан природних комплексів та перспективи на майбутнє, відповіді на питання та надання кожному фотоальбому та буклетів про заповідник – 17 осіб.

#### **4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері**

*4.1. Підвищення кваліфікації працівників шляхом навчання, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо.*

4.1.1. 26.02.2019 р. зав. відділу ЕПР приймала участь в обласному консультативно-навчальному тренінгу з практичного застосування ДСТУ 7450-2013 «Знаки туристичні активного туризму».

4.1.2. 12.09-13.09.2019 р. зав. відділу ЕПР приймала участь у Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 100-річчю від народження д. с.-г. н., проф. І.М. Гоголева, в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова, на якій виступила з доповіддю «Слово про Вчителя».

4.1.3. 16.10-18.2019 р. зав. відділу ЕПР приймала участь в науково-технічній конференції з нагоди 10-річчя створення НПП «Меотида» «Біорізноманіття степової зони України: вивчення, збереження, відтворення» (заочно).

4.1.4. 07.10-08.10.2019 р. зав. відділу ЕПР приймала участь у Міжнародній конференції «Природничі музеї в Україні: становлення та перспективи розвитку», присвяченій 100-річчю заснування Зоологічного музею УАН (заочно).

*4.2. Організація та проведення в установі навчання, семінарів та зустрічей з обміну досвідом для підвищення кваліфікації працівників установи, інших установ та організацій*

4.2.1. 20.03.2019 р. в еколого-освітньому центрі заповідника відбулася зустріч з керівниками команд LVI Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізики.

Для учасників була проведена лекція-презентація «Чорноморський біосферний заповідник – природоохоронна науково-дослідна установа НАН України», демонструвався науково-популярний фільм та проведена методична екскурсія музейною експозицією.

Представники усіх регіонів України з інтересом оглядали унікальні експонати музейної експозиції, цікавилися специфікою роботи працівників заповідника.

Учасники отримали буклети «Скарби Чорноморського біосферного заповідника. Рідкісні види», «Музейна експозиція Чорноморського біосферного заповідника НАН України» та календарики «Тюльпан Шренка – вид Червоної книги України» - 40 осіб.

4.2.2. 24.04.2019 р. в еколого-освітньому центрі заповідника проведений семінар-практикум учителів природничого циклу міста Гола Пристань на тему «Творче використання уроків предметів природничого циклу для розвитку і самореалізації особистості учня» на базі заповідника» - 25 осіб.

4.2.3. 27.05.2019 р. В еколого-освітньому центрі заповідника спільно з районним Центром позашкільної освіти проведена підсумкова конференція гуртків еколого-натуралістичного спрямування районних шкіл – 35 осіб.

4.2.4. 31.05.2019 р. В ЕОЦ відбулася зустріч з депутатами Дніпровського району м. Херсона, на якій обговорювалися питання та проблеми установ природно-заповідного фонду регіону, демонструвався науково-популярний фільм про заповідник та презентація «Чорноморський біосферний заповідник – найбільший морський заповідник Європи». Також була проведена тематична екскурсія музейною експозицією – 20 осіб.

4.2.5. 05.06.2019 р. - Всесвітній день охорони навколишнього середовища. З нагоди цієї еко-події в Чорноморському біосферному заповіднику відбувся семінар-практикум з керівниками районних осередків Українського товариства мисливців і рибалок Херсонської області.

Головна мета заходу – зосередити зусилля присутніх на охороні та збереженні природного середовища та його біорізноманіття.

Перед присутніми виступили науковці заповідника з презентаціями про мисливські види тварин, про тварин з особливим охоронним статусом. Теріолог, орнітолог, ентомолог заповідника надали присутнім різноманітну наукову та практичну інформацію, відповіли на численні запитання – 22 особи.

*4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів.*

- з 10.06 по 14.07.2019 р. на виробничій практиці в заповіднику перебувала студентка III курсу Херсонського державного аграрного університету, яка навчається за спеціальністю 101 «Екологія»;

- 26.03-28.03.2019 р. науково-дослідну роботу в заповіднику проводив завідувач кафедри екології та географії Херсонського державного університету;

- 9.08-10.08.2019 р. геоморфологічні дослідження в заповіднику проводили викладачі та аспіранти факультету біології, географії та екології Херсонського державного університету (експедиція у складі 4 осіб);

- 17.10.2019 р. в рамках діючого договору про наукове співробітництво та практичну підготовку студентів магістранти кафедра екології та географії факультету біології, географії і екології Херсонського державного університету



дослідження кореневої частини Тендрівської та Джарилгацької кіс берегової зони (експедиція у складі 8 осіб).

#### *5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи*

Фінансування екологічної освітньо-виховної роботи відбувається відповідно до затвердженого Національною академією наук кошторису на 2019 рік за рахунок загального та спеціального фондів державного бюджету України. В 2019 році зі спецфонду використано 17 458 грн зароблених коштів на видання плакатів, буклетів, календарів та календариків.

#### *6. Інформація про платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів (назва послуг, отримані кошти за окремі послуги)*

Інформація про платні послуги, які надає заповідник розміщена на офіційному сайті заповідника. В 2019 році за відвідування еколого-освітнього центру заповідник отримав 18431 грн, з них вартість квитків склала 13681, послуги екскурсовода – 4550 грн, перегляд фільмів – 200 грн.

#### *7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи.*

В 2019 році екологічна освітньо-виховна діяльність заповідника значно активізувалась, збільшилася кількість відвідувачів, в еколого-освітньому центрі організована та проведена низка зустрічей, семінарів, конференцій. Працівники відділу ЕПР приймали участь в різноманітних заходах, на яких демонстрували свої напрацювання та ділилися досвідом освітньо-виховної діяльності.

Проте є проблеми з облаштуванням затверджених в Проекті організації території заповідника екологічних стежок в охоронних зонах заповідника. Необхідна фінансова підтримка (можливо з Екологічного фонду Міністерства енергетики та захисту довкілля) цього проекту та виготовлення банерів для розміщення поряд зі шлагбаумом заповідної зони ЧБЗ поблизу рекреаційної зони Залізний Порт.